ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦЯ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ

УДК 37.013:796

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-477-482

ЗАХАРОВА Оксана Віталіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
фізичного виховання, Донецький національний
медичний університет

ПРОФЕСІЙНА НАДІЙНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ: СКЛАДОВІ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ

В статті подано визначення професійної надійності викладача фізичного виховання. Формулюванню визначення передували цільний аналіз ряду підходів й поглядів до проблеми надійності. Цей аналіз дозволив розробити структурно-функціональну модель професійної надійності викладача фізичного виховання. Головним структурним елементом цієї моделі являється викладач, якого розглядаємо на трьох рівнях: індивідуальному, суб'єктному та особистісному. Професійна діяльність здійснюється під впливом варіативних умов професійно-педагогічного середовища, основними показниками якого є: умови і організація праці, стимулювання праці, нормативні документи, спортивно-педагогічний колектив, студентська група та інші. Результатом взаємодії викладача із зовнішнім середовищем у процесі праці є показники: безпомилковість, ефективність та продуктивність, які у сукупності й вказують на його професійну надійність.

Ключові слова: професійна надійність, викладач, професійно-педагогічне середовище, критерії надійності.

Постановка проблеми. Відповідно до тенденцій процесу модернізації сучасної освіти, головним завданням сучасної вищої освіти є формування в майбутніх фахівців професійної надійності. Освітній процес має задовольняти потреби соціального замовлення, зокрема, «виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у розв'язанні соціальних, виробничих і економічних завдань» [5, с. 21]. Серед багатьох проблем, пов'язаних із забезпеченням сфери фізичної культури і спорту, завжди гостро стоїть проблема кадрового забезпечення. Цілком очевидним є те, що успіх будь-якої діяльності, в тому числі і спортивно-педагогічної, багато в чому обумовлений якістю підготовки фахівців. Свідченням цього є величезна увага науковців, спрямована на пошук нових шляхів поліпшення рівня професійної майстерності, розвитку і вдосконалення вмінь і навичок, що є основою професійної надійності, формування професійних компетентностей і т.п. Стрімкий розвиток сучасного глобалізованого суспільства зумовлює постійне зростання вимог до молодого спеціаліста. У контексті євроінтеграції України перед вітчизняними педагогами постали нові завдання з удосконалення і трансформування системи вищої освіти, провідними серед яких є такі: формування в майбутнього спеціаліста особистісних якостей, необхідних для належного здійснення професійної діяльності, надійності та психологічної готовності до професійної діяльності; ефективне інтегрування фахових знань, умінь і навичок. Ці складники є визначальними для формування професійної надійності, ключових професійних компетентностей у майбутніх фахівців різних професійних галузей.

Зміни в соціально-економічній та культурній сферах життя суспільства пред'являють сьогодні серйозні вимоги до особистості викладача фізичного виховання у ЗВО. У коло обов'язків фахівців, що працюють в сфері студентської фізичної культури, входить проведення заходів з формування потреб студентів у здоровому способі життя і самовдосконаленні. Гуманістична спрямованість педагогічного процесу передбачає цілеспрямовану інтеграцію біологічних і соціальних потреб, інтелектуальних і моральних аспектів при реалізації генетично обумовлених природних задатків кожного студента протягом його навчання [7]. Для вирішення проблем освіти в XXI столітті потрібен викладач-майстер педагогічної праці,

висококваліфікований, високо компетентний у психолого-педагогічній і власне предметній області, здатний до творчої продуктивної праці.

Аналіз останніх джерел та публікацій. З давніх-давен вчених і педагогів-практиків хвилювала проблема: який фактор, перш за все і найбільше, впливає на успішність професійної підготовки фахівця, а також на успішність його майбутньої самостійної діяльності? При цьому досліджувалася природа (особливо, характер, спрямованість) і структура професійної підготовки студентів до їх майбутньої педагогічної діяльності.

Автори наукових праць приходили до єдиного висновку: таким фактором є професійно-педагогічна спрямованість особистості викладача. Найважливішою умовою вдосконалення навчального процесу в вищому навчальному закладі є підвищення педагогічної майстерності та надійності викладача, який був і залишається стрижневою ланкою будь-якої педагогічної системи. Становлення професіоналізму викладача фізичного виховання вузу проходить в складних умовах поєднання в його діяльності двох напрямків роботи зі студентами. Перше відноситься до формування фізичної культури особистості, друге – допрофесійно-прикладної фізичної підготовки фахівця відповідно до обраної спеціальності [6]. Саме питання становлення педагогічної майстерності та професійної надійності викладача фізичного виховання у вузі в зв'язку з цим стає актуальною проблемою. У той же час вища школа професійного навчання ще не вичерпала всі можливі напрямки та шляхи, спрямовані на поліпшення якості підготовки кадрів. До числа нових напрямків в підготовці фахівців, зокрема викладачів фізичного виховання, які ще не знайшли належного відображення в науці, можна віднести забезпечення професійної надійності викладача.

Мета статті. Розкрити сутність та структуру професійної надійності викладача фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на широке застосування терміна «надійність» у багатьох галузях життєдіяльності людини, як в побуті, соціальній сфері, так і в професійній діяльності, ми зіткнулися з наявністю різних визначень і підходів до наукового вживання надійності людини.

Так, відповідно до акмеологічного словника під надійністю діяльності в широкому сенсі стали розуміти властивість людини, яка характеризує його можливості безвідмовно і з заданою точністю виконувати діяльність на протязі певного часу при заданих умовах.

Існують інші визначення надійності, які пов'язують з помилками в роботі. Так, в інженерній психології під надійністю фахівця прийнято розуміти безпомилкове виконання покладених на нього професійних зобов'язань (функцій) протягом певного часу і у заданих умовах.

У працях В. Д. Небиліцина (1961) і Л. С. Нерсисяна (1978) звертається увага на результуючі характеристики праці, пов'язані з точністю, стабільністю діяльності, збереженням оптимальних робочих параметрів (працездатності, уважності, завадостійкості) можливістю збереження їх в складних, а іноді і екстремальних умовах праці.

Іноді надійність праці людини пов'язують з рівнем його професійної підготовки, індивідуальними особливостями, властивостями нервової системи, особистісними якостями і т.п. Новий підхід до визначення надійності був розглянутий у дослідженнях Г. С. Никифорова (2002), в яких виявлено тісний зв'язок надійності діяльності фахівця з його станом здоров'я. Іноді поняття надійності пов'язують зі здатністю людини досягати поставленої мети (Піскопель А. А., 1995).

В. А. Плахтійко, Ю. М. Блудов [4], розглядаючи надійність в спорті, сформулювали окремі поняття надійності, пов'язані зі спортсменом. Так, під надійністю змагальної діяльності автори мають на увазі системну, інтегральну, комплексну якість спортсмена, яка дає йому можливість успішно виступати на змаганнях протягом певного часу. Психічну надійність спортсмена пов'язують з його високою результативністю в напружених умовах.

Докладним виявилось визначення надійності діяльності, запропоноване Бодровим В. А. [2], в якому надійність людини, як системна властивість, характеризується специфічною сукупністю професійних, психологічних (особистісних, когнітивних та інших) і фізіологічних якостей і функцій на різних рівнях регуляції трудової активності. Це дає можливість забезпечувати стійку і стабільну діяльність суб'єкта в межах припустимих похибок, порушення

яких відображається у формі відмов і помилкових дій. Так, було запропоновано надійність суб'єкта діяльності розділяти на професійну і фізіологічну.

Оригінальними стали дослідження Ложкіна Г. В. [3], в яких була встановлена залежність надійності діяльності від обмеженості психологічного потенціалу суб'єкта.

Підсумовуючи невеликий огляд різних точок зору, покладених в основу визначення надійності людини, можемо відзначити наявність трьох основних складових професійної надійності, які найчастіше зустрічаються: це, перш за все, сама людина в поєднанні різних психологічних і фізіологічних якостей; друга – виконання людиною певних трудових дій, операцій, які характеризуються якісними, тимчасовими, кількісними показниками; третя – наявність постійно змінних умов праці, іноді екстремальних, складних, небезпечних для життя.

Можливо тому педагогічні професії (вчителі математики, фізики, праці і т. п.) не знайшли свого глибокого вивчення з точки зору забезпечення надійності педагога, оскільки зазначені особливості не мають в них яскравого відображення. Разом з тим на цьому тлі чітко виділяється професія викладача фізичного виховання.

Відмінною рисою професії викладача фізичного виховання є робота в специфічних умовах, які пов'язують з психічним напруженням, фізичним навантаженням і варіативними умовами професійно-педагогічного середовища.

Шум, підвищені вимоги до фізичних можливостей, навантаження на мовний апарат, необхідність виконання викладачем трудових функцій в обмежені проміжки часу, при постійній зміні погодних умов і створюють як раз ті варіативні умови, які необхідно враховувати при вивченні надійності.

З іншого боку, соціально важливі результати праці викладача безпосередньо пов'язані з рівнем фізичного здоров'я студентської молоді. Величезна відповідальність за здоров'я студентів на тлі збільшення кількості випадків травматизму, наявності летальних випадків під час занять фізичною культурою істотно підвищують роль викладача і вказують на необхідність врахування його надійнісних характеристик.

З огляду на викладені вище положення, що мають відношення до надійності людини, спробуємо далі розглянути їх більш детально стосовно професійної надійності викладача фізичного виховання.

Оскільки в надійності фахівця центральною фігурою є сама людина найбільш придатною схемою її вивчення, на наш погляд, може бути трьохрівнева організація людини, запропонована Б. Г. Ананьєвим [1]. Згідно з наявними уявленнями викладач фізичного виховання в подальших наших дослідженнях буде розглядатися на трьох рівнях: індивідуальному, суб'єктному, особистісному.

Індивідуальний рівень враховує дві групи властивостей: індивідуально-типові властивості і статеві-типові особливості, до яких віднесено: фізичні, фізіологічні властивості, морфологічні показники, темперамент, стать і вік. Суб'єктний рівень дозволяє розглянути показники суб'єктності, до яких відносимо: самосвідомість, саморозвиток, активність, свободу вибору і т.п. На особистісному рівні враховуються показники емоційно-вольової сфери, когнітивна та комунікативна сфери і т. д.

Даний підхід у вивченні надійності людини дозволяє найбільш повно врахувати особливості професії викладача фізичного виховання, яка висуває особливі вимоги до особистісних характеристик, фізичних і психофізіологічних його можливостей.

Оскільки головне завдання викладача фізичного виховання полягає у здійсненні спортивно-педагогічної діяльності, яка спрямована на перетворення студента, дослідження надійності педагога повинно здійснюватися безпосередньо під час його праці. З огляду на це, надійність викладача фізичного виховання будемо розглядати з позиції діяльнісного підходу.

Діяльнісний підхід відображає результативні параметри діяльності, які характеризують зміни, що відбуваються з викладачем під час заняття. Основними критеріями надійності виділяємо: безпомилковість, ефективність, продуктивність професійної діяльності.

Під безпомилковістю пропонуємо враховувати кількість помилок, які зробить викладач фізичного виховання під час одного заняття.

Продуктивність праці буде відображати ті психофізичні витрати, які викладач здійснює під час заняття. Тут пропонуємо враховувати два показники.

Перший – буде вказувати на роботу серцево-судинної системи організму викладача і враховувати його пульсову криву. Другий показник буде характеризувати комунікативну складову його професійного спілкування. Даний показник відповідатиме кількості слів, які викладач висловив під час одного заняття. До слів пропонуємо прирівнювати окремі команди, невербальні жести, свистки і т.п.

Ефективність праці, в нашому розумінні, буде відповідати тому, наскільки були корисні ті психофізичні витрати, які здійснив викладач під час заняття. Кількісну характеристику ефективності праці становитиме сума слів, які мають під собою освітній характер, несуть корисну інформацію. В цьому ж критерії важливо фіксувати кількість рухів викладача, виконані ним з метою навчання студентів.

Всі три критерії: безпомилковість, продуктивність, ефективність праці в сумі дадуть нам ту кількісну, результативну складову праці викладача фізичного виховання від якої буде залежати професійна надійність.

Облік впливу варіативних умов праці, в яких знаходиться викладач фізичного виховання, необхідно виконувати через аналіз професійно педагогічного середовища, в якому він знаходиться. Використання терміну професійно-педагогічне середовище є найбільш вдале, оскільки дозволяє розглядати викладача як центральну фігуру освітнього процесу, оточеного існуючою і спеціально створеною, відповідно до педагогічних цілей, системою умов організації життєдіяльності студентів, спрямованих на їх розвиток.

До основних параметрів професійно-педагогічного середовища викладача фізичного виховання відносимо: студентську групу, спортивно-педагогічний колектив, стимулювання праці, умови праці, організацію праці, нормативні документи та інші. Визначення трьох окремих складових дозволило сформувати структурно-функціональну схему професійної надійності викладача фізичного виховання (рис. 1).

Рис. 1 Структурно-функціональна модель професійної надійності викладача фізичного виховання

З огляду на викладене під професійною надійністю викладача фізичного виховання будемо розуміти здатність педагога зберігати працездатний стан, який характеризується безпомилковістю, продуктивністю і ефективністю його діяльності, що здійснюється під впливом варіативних умов професійно-педагогічного середовища на протязі навчального заняття.

Дане визначення надійності викладача фізичного виховання дозволило висунути гіпотезу, яка полягає в наступному. Професійна надійність викладача фізичного виховання обумовлена його психолого-фізіологічними якостями в поєднанні з варіативними умовами професійно-педагогічного середовища. Згідно з наявними уявленнями про професійну надійність викладача фізичного виховання стає можливим визначення подальших шляхів її дослідження. Перш за все, на перший план виносяться завдання виявити характер взаємозв'язків психологічних, зокрема, особистісних, індивідуальних і суб'єктних показників, з мінливими умовами праці. Також важливо розглянути яким чином цей взаємозв'язок відбивається на умовах професійної надійності. У свою чергу це дозволило намітити шляхи підвищення професійної надійності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи, із запропонованої структурно-функціональної схеми, надійність можна підвищувати, як через формування і розвиток особистісних властивостей і якостей, такі через зміну умов професійно-педагогічного середовища, зокрема підвищення його комфортності для здійснення професійної діяльності.

1. Під професійною надійністю викладача фізичного виховання розуміємо здатність педагога зберігати працездатний стан, який характеризується безпомилковістю, продуктивністю і ефективністю його діяльності, що здійснюється під впливом варіативних умов професійно-педагогічного середовища на протязі навчального заняття.

2. Основним завданням з вивчення професійної надійності викладача стає визначення взаємини його індивідуальних психолого-фізіологічних якостей з показниками надійності праці під впливом варіативних умов професійно-педагогічного середовища.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания: монография. Ленинград: Издательство ЛГУ, 1969. 336 с.
2. Бодров В. А., Орлов В. Я. Психология и надежность: человек в системах управления техникой: монография. Москва: Институт психологи РАН, 1998. 288 с.
3. Ложкин Г. В., Волянюк Н. Ю. Регулятивная составляющая психологического потенциала тренера. Спортивный психолог. Москва. 2005. № 3. С. 26–32.
4. Плахтиенко В. А., Блудов Ю. М. Надежность в спорте: монография. Москва: Физкультура и спорт, 1983. 176 с.
5. Пилипей Л. П. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 312 с.
6. Савчук С. А. Корекція фізичного стану студентів технічних спеціальностей в процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2002. С. 18.
7. Круцевич Т. Ю. Теорія та методика фізичного виховання. Том 2. Методика фізичного виховання різних груп населення: підручник. Київ: Олімпійська література, 2008. Том 2. С. 118–129.

References

1. Anan'ev, B.G. (1969). *Chelovek kak predmet poznaniya [Person as knowledge subject]*. Leningrad: Izdatel'stvo LGU [in Russian].
2. Bodrov, V.A., & Orlov, V.A. (1998). *Psikhologiya i nadezhnost: chelovek v sistemah upravleniya tekhniki [Psychology and reliability: the person in equipment control systems]*. Moscow: Institut psikhologii RAN [in Russian].
3. Lozhkin, G.V., & Volianiuk, N.IU. (2005). *Regulativnaia sostavliaiushchaia psikhologicheskogo potentsiala trenera [Regulatory component of psychological potential of the coach]*. Sportivnyi psikholog 3, 26–32 [in Russian].
4. Plakhtienko, V.A., & Bludov, IU.M. (1983). *Nadezhnost v sporte [Reliability in sports]*. Moscow: Fizkultura i sport [in Russian].
5. Pylypei, L.P. (2009). *Profesiino-prykladna fizychna pidhotovka studentiv: monohrafiia [Professionally-applied physical training of the students]*. Sumy: DVNZ "UABS NBU" [in Ukrainian].
6. Savchuk, S.A. (2002). *Korekciia fizychnoho stanu studentiv tekhnichnykh specialnostij v procesi fizychnoho vykhovannia [Correction of physical condition of students of technical specialties in the process of physical education]*. Extended abstract of candidate's thesis. Rivne: Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet [in Ukrainian].
7. Krucevykh, T.Yu. (2008). *Teoriya ta metodyka fizychnoho vykhovannia. Tom 2. Metodyka fizychnoho vykhovannia riznykh hrup naselennia [Theory and methods of physical education. Volume 2]*.

Methodology of physical education of different groups of the population]. Kiev: Olimpiiska literatura [in Ukrainian].

ZAKHAROVA Oksana, PhD, Senior Lecturer of the Department of Physical Education of the Donetsk National Medical University

PROFESSIONAL RELIABILITY OF A PHYSICAL EDUCATION TEACHER: COMPOSITION AND WAYS OF REALIZATION

Abstract. *The definition of the professional reliability of the teacher of physical education is given in the article.*

In the context of Ukraine's European integration, national educators faced new challenges in improving and transforming the system of higher education, among which there are some of the leading ones: formation of the personality traits necessary for the proper performance of professional activity, reliability and psychological readiness for professional activity in the future specialist; effective integration of professional knowledge, skills and abilities. These components are crucial for the formation of professional reliability, key professional competencies for future professionals from various professional fields. The purpose of the article is to reveal the essence and structure of the professional reliability of the teacher of physical education.

The formulation of the definition was preceded by a thorough analysis of a number of approaches and views to the problem of reliability. This analysis allowed to develop a structural and functional model of the professional reliability of the teacher of physical education. The main structural element of this model is the teacher, who is considered on three levels: individual, subject and personality. Professional activity is carried out under the influence of variational conditions of the vocational and pedagogical environment, the main indicators of which are: the conditions and organization of work, stimulation of labor, regulatory documents, sports and educational team, student group and others. The main parameters of the professional-pedagogical environment of the teacher of physical education include: a student group, a sports and pedagogical team, the promotion of labor, working conditions, the organization of work, normative documents, and others. Definition of three separate components allowed to form a structural and functional scheme of professional reliability of the teacher of physical education.

Taking into account the professional credibility of the teacher of physical education, we will understand the teacher's ability to maintain an able-bodied condition, which is characterized by error-free, productive and efficient activities carried out under the influence of variational conditions of the professional-pedagogical environment during the training session.

The result of the teacher's interaction with the external environment of the process is the performance indicators: error-free, efficiency and performance, which together represent its professional reliability.

Key words: *professional reliability, teacher of physical education, professional-pedagogical environment, reliability criteria.*

*Одержано редакцією: 05.03.2019 р.
Прийнято до публікації: 19.03.2018 р.*